

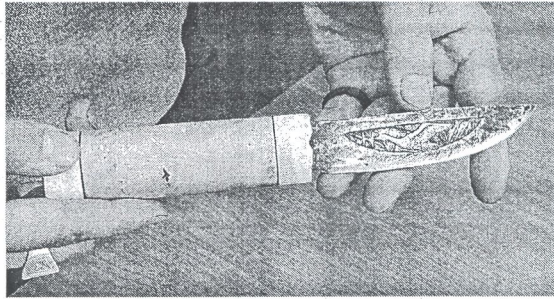
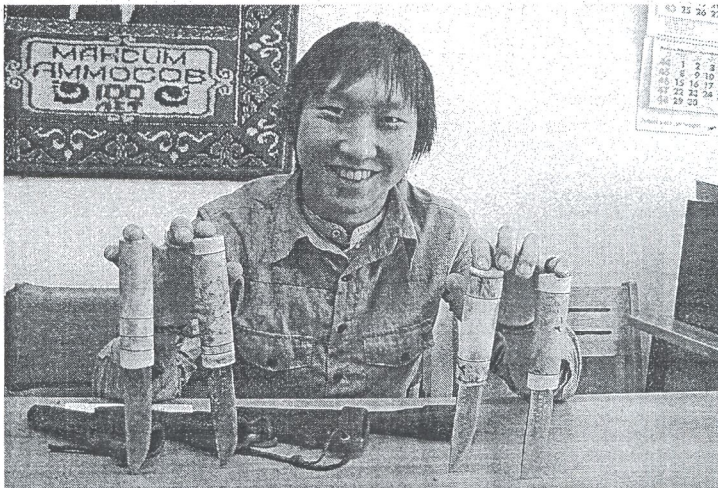
БЫҺАХЧЫТ уол: "Эһэм күөрт хаалларбыта"

// Былыргыны былыт саппат

Өбүгэ төрүт үгэһэ киһиэхэ дьобуру арыһааччы. Төрүт үгэскэ эргиллибит ычат эйгэтэ сырдыыр, үктэнэр сирэ бөбөргүүр. Саха ычатын кэккэтигэр төрүттэрин дыарыгын салгыыр эдэр дьон элбээн иһэрэ киһини үөрдэр. Онон бүгүн "ЭС" редакциятыгар Таатта улуунун Ытык Күөлүттэн төрүттээх 19 саастаах тимир ууһа Михаил Данилов талдыттаата. Кини сөбүлүүр идэтин туһунан манньыгы кэпсэтибит.

— Миша, уһанарга кимтэн үөрэмиккинэй? Бэйэң тускунан кэпси түс эрэ.

— Маннай утаа уһанарга аҕабаттан үөрэммитим. Кыра сылдьан 050-050 курдук мастан саа, бэстилизэ онгору ононнуурум. Алтыс кылааска үөрэнэ сылдьан мастан куукуна тэрилин чочуйбутум. Ахсыстан сабаалаан быһабы охсорго холломмутум. "Бастагы билинчик — хомуоктаах" диэбиккэ дылы, бастагы быһабым табыллыбатабы. Билигин ааттаах-суоллаах ууска Сарыал Билокинга үһүйүллэ сылдыбын. Кини — Мандар Уус үөрэнээччитэ. Мандар Уустуун эмиэ кэпсэтэбин. Кини субэтин-аматын сөбүлээн истэбин. Улахан уус философиятын сэргиибин, өйүн-санаатын

мындырыгар сүгүрүйэбин. Билигин АГИКИ 3-с куурсугар үөрэнэбин. Муостан онгочуктары кыһарга үөрэнэбин.

— Тобо, чуолаан, тимиринэн уһанарга санамыккыны? Сорох маһынан бөбө-таба, кыраһыабай мизбэл онгору айабын ииттэр буолла...

— Итиннэ сыһаннаах биэр дыкти түбэлтэни кэпсиим. Кумаабыга кырыһан киһи дылбатын билгэлиир кербүөчүгө кирибиһэр "эйиэхэ өбүгэлэриг кыра бэлэх хаалларбыттар" диэбитэ. "Тух эбитэ буолла" диэн дыктиргии сырыттаһына, арай убайым эрийдэ. "Төрдүбүтүгэр тимир

уустара бааллар эбит. Кэнэбэс ычатым, бабар, идэбин утумнуо ди санан эһэн күөрт хаалларбыт", — диэтэ. Эһэм күөрдэ — өбүгэм туһунан үтүө өйдөбүннүк, билигин дүзөбүр баар. Билигин күөрт, бэл диэтэр миэйдарга дэңгэ кестөр экспонат буолла.

Онуоха эбии тимиргэ сыстабаһа собуһа тимиргэ барбытым. Мас онгочук соһору кэминэн эргээр, алдыанар буолабына, тимиртэн онгочуллубут мал быдан үйэлээх. Былыр тимир уустара кимнээхтэрин билбэттэрэ. Кинилэри онгочука суруллубут инициалларыттан билэллэрэ. Онон тимир ууһун аата-суола умнуллубат. Мин эмиэ ааппын үйэтитиэхпин баһарабын.

— Быыстапкаларга кыттааччыгын дуо?

— Улуустаабы быыстапкаларга кыттабын. Аны билигин республикатаабы тэрээһиннэргэ кыттарга сананым. Быйыл улахан быһахчыт уус дьон ортодогуар ытыллыбыт республикатаабы быыстапкаба II миэстэни улан үөрүүм улахан. Ычат анал быыстапкага тэриллибэтэ хомолтолоох. Сэтинньи ыйга Дьокуюускайга бэйэбит эдэр уустар быыстапкаларын тэрийиэхтэ-эхпит. Быыстапканы "Түмэн" ычат түмсүтэ, "Арчы дыэтин" арт-дириэктэрэ И.М.Седалищев тэрийэллэр. Ити тэрээһин ычакка туһата улахан. Эдэр киһи дыарыктаах эрэ буоллабына кыһабын дьаллыктан тэйиэбэ, үлэбэ-үөрэххэ көхтөөхтүк кытыабы. Итиэннэ быыстапкаба мас, муос, тимир уустара, ювелирдар, иистэн-һынэнгэр кэлиэхтэрэ. Кинилэр идэбэ сыһаннаах сүбэ-ама биэриэхтэрэ, дьобурдаах оһону баһар үлэбэ да ылаахта-ра.

— Миша, быһахтаргын көрдөр эрэ. — Быһах — эр киһиэхэ туһалаах мал. Саха киһитэ бу сөбү бултуруугар эрэ буолбакка, уһанарыгар, бэйэтин кэмүскэнэригэр эмиэ туттара.

— Быһабын биитигэр рунической сурук баар эбит. Ити тух диэни?

— Рунаан суруллубут алгыстар. Рунической сургу, ол эбэтэр бичиги сэһээрэн үөрэтэбин. Ону буламмын быһабым биитигэр суруйдум. Үлэбэр быһах үһүн былыргылы охсуу ныматын туттабын. Онтон бу үөс онугар (быһабын биитин көрдөрөр — авт.) бөрө харабын, көтөн эрэр күүһу ойуулаатым. Бу ойуу-бичик үлэм уратытын бэлиэтиир бренд буолуон баһарабын. Быһабым угун тайах муоһуттан, оттон кыһын кытаанах тирииттэн онгордум. Быһабым матырыяала 65-Г диэн анал тимир. Санаабын ууран туран үлэлээтэхпинэ тух барыта кыаллар курдук.

— Миша, айар үлэбэр билинини, үөрэххэр ситиһиилэри баһарабыт! Өбүгэм үгэһин сөргүтэр суолга аны атын ычаты угууларын хаалбыт.

КҮӨРТ, аат. Тимир ууһа кыһаба уоттаах чобу үрдэрэн сирлэтэр (иньне гынан тимир кыттардар, уулларар), салгын ноһуон курдук тэрил.

Анастасия ПОПОВА.